05/08/2021

Ο Πρωτοψάλτης Σωτήρης Τάττης

/ Γνώμες

Στις 6 Αυγούστου, εορτή της Μεταμορφώσεως του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού, θυμάμαι πάντοτε τον Πρωτοψάλτη του Μητροπολιτικού Ναού Ιωαννίνων Σωτήριο Τάττη που εόρταζε αυτή την ημέρα και γι' αυτό εις μνήμη του θα καταθέσω μερικές αναμνήσεις μου και θα παρουσιάσω την αξία του ιεροπρεπούς και καλλιφώνου Ιεροψάλτου στην λατρεία της Εκκλησίας μας. Στο τέλος ο αναγνώστης θα έχη την δυνατότητα να ακούση την φωνή του από ζωντανή μαγνητοφώνηση εντός του Ιερού Μητροπολιτικού Ναού Ιωαννίνων, την οποία έκανε ο αείμνηστος Εφημέριος π. Αθανάσιος Παπαθανασίου.

- **Του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου κ. Ιεροθέου**

Ο Πρωτοψάλτης Σωτήριος Τάττης ήταν μια σημαντική μορφή της εκκλησιαστικής και κοινωνικής ζωής της Πόλεως των Ιωαν-νίνων. Αυτό, γιατί ως Πρωτοψάλτης του Μητροπολιτικού Ναού γνώρισε όλες τις μεγάλες εκκλη-σιαστικές στιγμές της Πόλεως της εποχής του. Γνώρισε τους Μητροπολίτες που πέρασαν αυτά τα χρόνια, μάλιστα δύο από αυτούς εκλέχθηκαν Αρχιεπίσκοποι Αθηνών και Πάσης Ελλάδος, όπως ο Σπυρίδων Βλάχος και ο Σεραφείμ Τίκας, και τους διακόνησε ως Πρωτοψάλτης κατά την θεία Λειτουργία· έψαλε σε υποδοχές Πατριαρχών και Αρχιεπισκόπων, Βασιλέων και Προέ-δρων της Δημοκρατίας, Πρωθυπουργών και άλλων επισήμων. Πάντοτε ήταν σεμνός, μεγαλοπρεπής, γνώστης της εκκλησιαστικής μουσικής και μεταδοτικός της γνώσης του αυτής σε άλλους που ενδιαφέρονταν για αυτήν.

Συγχρόνως, ο Σωτήρης Τάττης υπηρετούσε και την Θέμιδα, ως δικαστικός γραμματεύς, με την ευγένεια, και την καλωσύνη που τον διέκρινε. Στο αναλόγι ήταν σοβαρός και στην κοινωνική του ζωή ήταν γλυκύς, χαμογελαστός, και ευγενέστατος.

1. Οι αναμνήσεις μου από τον Σωτήρη Τάττη

Στην Ενορία μου του Ιερού Ναού Αγίας Μαρίνης Ιωαννίνων από μικρό παιδί ανέβαινα στο ψαλτήρι και συμμετείχα στην χορωδία του δεξιού Ιεροψάλτου. Τα μουσικά ακούσματα της ηλικίας εκείνης ήταν όλα παραδοσιακά.

Οι δύο ιεροψάλτες του Ιερού Ναού της Αγίας Μαρίνης έψαλαν από τον Μουσικό Πανδέκτη της «Ζωής». Τα «Χερουβικά» που ψάλλονταν ήταν του Φωκαέως, τα «λειτουργικά» ήταν του Κανελίδου και του Σακελλαρίδου. Με εντυπωσίαζαν τα «Άξιον εστίν», του ανωνύμου σε πλάγιο δεύτερο, του Φωκαέως σε βαρύ εναρμόνιο και του Αναστασίου του εκ Πάρλας σε πλάγιο του τετάρτου. Στο κοινωνικό, αν δεν είχε μνημόσυνο, ψάλλαμε τους ψαλμούς του Δαυίδ, που μου έκαναν ιδιαίτερη εντύπωση, μεταξύ των οποίων ήταν οι πολυέλαιοι «Λόγον αγαθόν», και «Δούλοι, Κύριον».

Καθώς μεγάλωνα, κατά τις Γυμνασιακές και φοιτητικές μου σπουδές και κατά τις μεγάλες εορτές και στην συνέχεια πιο τακτικά, εκκλησιαζόμουν στον Μητροπολιτικό Ναό του Αγίου Αθανασίου, γιατί ήθελα να παρευρίσκομαι στις αρχιερατικές θείες Λειτουργίες και τις αρχιερατικές ιερές ακολουθίες, και εκεί ανέβαινα στο αναλόγιο του δεξιού χορού, όπου έψελνε ο Σωτήρης Τάττης.

Αισθανόμουν τότε σαν να ανέβηκα μια βαθμίδα υψηλότερη στην εκκλησιαστική μουσική. Ο Σωτήρης έψελνε κατά τον Όρθρο και την θεία Λειτουργία, από τα μουσικά βιβλία του Αθανασίου Καραμάνη. Τα «Χερουβικά» και τα «λειτουργικά» προέρχονταν από τους σύγχρονους μεγάλους ιεροψάλτες, κυρίως τον Πρίγγο και τον Καραμάνη. Την Μεγάλη Εβδομάδα έψελνε από τις μουσικές συνθέσεις του Γεωργίου Ραιδεστηνού, ο οποίος, όπως έλεγε από την μακρά του πείρα, συνέθεσε με τον καλύτερο τρόπο τα τροπάρια της Μεγάλης Εβδομάδος. Αργότερα παρατήρησα ότι ο Πρίγγος και άλλοι είχαν ως βάση για τις μουσικές συνθέσεις της Μεγάλης Εβδομάδος τον Γεώργιο Ραιδεστηνό.

Ως φοιτητής στην Θεσσαλονίκη είχα διδάσκαλο στην εκκλησιαστική μουσική στην Θεολο-γική Σχολή τον Χαρίλαο Ταλιαδώρο, και ανέβαινα στο δεξιό αναλόγιο του Καθεδρικού Ναού της του Θεού Σοφίας. Πήγαινα, όμως, κατά καιρούς και σε άλλους Ιερούς Ναούς, κυρίως στον Ιερό Μητροπολιτικό Ναό όπου έψελνε ο Αθανάσιος Καραμάνης και στον Ιερό Ναό του Αγίου Δημητρίου που έψελνε ο Χρύσανθος Θεοδοσόπουλος. Καθένας από αυτούς είχε τις δικές του μουσικές συνθέσεις, τα δικά του φωνητικά χαρί-σματα και τον δικό του τρόπο να ψάλλη. Κυρίως, όμως, εισήλθα στην μουσική ατμόσφαιρα του Χαρίλαου Ταλιαδώρου.

Αργότερα, όταν υπηρετούσα στην Ιερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών, εισήχθην στην ατμόσφαιρα του Κωνσταντινουπολίτικου ύφους, όπως το εξέφραζαν οι μαθητές του Θρασύβουλου Στανίτσα.

Ο Σωτήριος Τάττης, όπως είπα προηγουμένως, έψελνε τα ίδια μουσικά μαθήματα, κυρίως του Πρίγγου και του Καραμάνη, αλλά η απόδοσή τους ήταν διαφορετική. Νομίζω ότι ο κάθε ιεροψάλτης έχει τον δικό του τρόπο στο ψάλσιμο, μέσα από αυτό βγαίνει ο εσωτερικός του κόσμος, και ο τρόπος αυτός συνδέεται και με το φωνητικό του χάρισμα, αν είναι βαθύτονος ή υψίφωνος, αν είναι κατανυκτικός ή μεγαλοπρεπής. Ο Σωτήρης ψάλλοντας τα ίδια μουσικά κομμάτια τα επένδυε με την προφορική μουσική παράδοση με την οποία μεγάλωσε. Πραγματικά παρατηρείται μια ιδιαίτερη απόδοση σε κάθε τόπο η οποία μεταδίδεται από τον δάσκαλο στον μαθητή.

Θυμάμαι ότι όταν ως φοιτητής της Θεολογικής Σχολής πήγαινα στο Άγιο Όρος και

προσπαθούσα στα μικρά εκκλησάκια να συμψάλω με παλαιούς αγιορείτες τα Χερουβικά του Φωκαέως δεν μπορούσα να παρακολουθήσω καλά, γιατί τα είχα ακούσει διαφορετικά από τους κοσμικούς ιεροψάλτες, και έτσι παρακο-λουθώντας την εκτέλεση του ύμνου έβλεπα ότι έβαζαν την δική τους προφορική παράδοση, την ιδιαίτερη ερμηνευτική απόδοση. Έτσι, καταλάβαινα την διαφορά που υπάρχει σε κάθε ιεροψάλτη, ανάλογα με την προφορική παράδοση που είχε παραλάβει από τον δάσκαλο του, ή την παράδοση του τόπου ή την δική του πνευματική κατάσταση. Με αυτήν την ερμηνεία, διακρίνεται το Κωνσταντι-νο-πολίτικο ύφος, από το Σμυρναίικο, το Καρυωτικό στο Άγιον Όρος, από εκείνο που ψάλλεται στα κοινόβια ή την έρημο του Αγίου Όρους.

Ισχύει στην εκκλησιαστική μας μουσική αυτό που ισχύει και στην προφορά του λόγου, τηρουμένων των αναλογιών. Ενώ όλοι ομιλούν την ίδια εθνική γλώσσα, εν τούτοις η προφορά διαφέρει από τόπο σε τόπο, ανάλογα με την τοπική παράδοση, που συνδέεται με τις κλιματολογικές συνθήκες, αλλά ακόμη και με γενικότερη κοινωνική παράδοση, δηλαδή τις δυσκολίες και ευκολίες, τον πόνο και την ταλαιπωρία των ανθρώπων της περιοχής. Αυτή η διαφορά φαίνεται και στα δημοτικά τραγούδια κάθε τόπου.

Αυτό το συναντάμε και στην εκκλησιαστική μας μουσική παράδοση. Άκουγα τα ίδια μουσικά κομμάτια από τους μεγάλους Πρωτοψάλτες της Θεσσαλονίκης, όταν όμως τα άκουγα από την φωνή του Σωτήρη Τάττη ήταν διαφορετικά. Ο τρόπος της ψαλμωδίας του Σωτήρη ανταποκρινόταν περισσότερο στην ψυχική μου κατά-σταση. Μεγάλο όντως σχολείο η εκκλησιαστική μας παρά-δοση!

Έδωσα στον Διάκονό μου που ασχολείται με την εκκλησιαστική μας μουσική να ακούση την ψαλμωδία του Σωτήρη και τον παρακάλεσα να μου πη τις απόψεις του. Καταγράφω τις παρατηρήσεις του.

«Οι μουσικές φράσεις της ψαλμωδίας του είναι απλές στην μελωδία (χωρίς “αναλύσεις”), αλλά τα περάσματα από την μία νότα στην άλλη γίνονται με πολύ μελωδικότητα και πολύ λεπτομέρεια. Οι φράσεις χρωματίζονται για να αποδίδουν το νόημα, αλλά αυτό γίνεται χωρίς υπερβολές, και πολλές φορές αυτός ο χρωματισμός είναι ανεπαίσθητος. Τα περάσματα από την “στηθική” (φυσική) στην “κεφαλική” (ψεύτικη) φωνή γίνονται φυσικά, χωρίς να το αντιλαμβάνεται ο ακροατής. Αυτό δηλώνει μια άριστη φωνητική τεχνική.

Ο ρυθμός της ψαλμωδίας του είναι χτυπητός, ηγεμονικός που αλλάζει ανάλογα με το είδος του τροπαρίου, αν δηλαδή είναι ειρμο-λογικό, στιχηραρικό ή παπαδικό, και την στιγμή της ακο-λου-θίας.

Το ψάλσιμό του είναι ανεπιτήδευτο, στρωτό, χωρίς πετάγματα και ακροβατισμούς, με μια πολύ ευγενική εκφραστικότητα.

Γενικά, ο Σωτήρης Τάττης έχει μουσικά πατήματα και φρά-σεις “Πατριαρχικές”, αλλά με ένα Σμυρναίικο άρωμα. Είναι ένας ψάλτης πολύ μετρημένος, εκφραστικός και ευγενής».

Μιλώντας για τον Σωτήρη Τάττη και τον τρόπο της ψαλμω-δίας του, δεν μπορώ να μη μνημονεύσω τον λαμπαδάριο του Μητροπολιτικού Ναού Ιωαννίνων Αθανάσιο Κόντο, ο οποίος είχε σχεδόν το ίδιο ύφος με τον Σωτήρη και μάλιστα όταν από το «Χερουβικό» και στην συνέχεια ενώνονταν οι δύο χοροί και συνέψαλαν, τότε, επειδή ομοίαζαν οι φωνές τους και οι μουσικές παραδόσεις τους, γι’ αυτό το άκουσμα ήταν εκπληκτικό, γέμιζε όλος ο χώρος του Μητροπο-λιτικού Ναού.

Θυμάμαι ότι κάποιος Κύπριος που άκουσε αυτήν την ψαλμωδία, γιατί μεταδιδόταν από τον Κρατικό Ραδιοφω-νικό Σταθ-μό των Ιωαννίνων, στα βραχέα κύματα, μου είπε ότι «οι ψάλτες αυτοί είναι αηδόνια».

Η ψαλμωδία του Σωτήρη Τάττη έβγαζε κάτι το κατανυκτικό, οι ακολουθίες της Μεγάλης Εβδομάδος ήταν ανεπανάληπτες, σε σημείο που όταν αργότερα υπηρετούσα ως Ιεροκήρυξ στην Ιερά Μητρόπολη Εδέσσης, ένα βράδυ μετά την Ακολουθία της Μεγάλης Πέμπτης τηλεφώνησα στον Σωτήρη Τάττη και του είπα: «κ. Σωτήρη μου κάνατε το μεγαλύτερο κακό στην ζωή μου». Και όταν εκείνος έκπληκτος με ερώτησε τι εννοούσα, του απάντησα: «Δεν μπορώ να καταλάβω αλλού την Μεγάλη Εβδομάδα, όπως όταν ήμουν κοντά σας»! Εκείνος γέλασε με έναν ευγενικό τρόπο.

Μεγάλο εκκλησιαστικό Σχολείο η εκκκλησιαστική μας μου-σική παράδοση, και μεγάλο εκκλησιαστικό Σχολείο ο Μητρο-πολιτικός Ναός Ιωαννίνων, όπως τον έζησα επί των ημερών του Σωτηρίου Τάττη και του Αθανασίου Κόντου, αλλά και του Μητρο-πολίτου Ιωαννίνων Σεραφείμ, όπως και των ιερέων π. Χρή-στου και π. Αντωνίου!

2. Ὁ δεκάλογος τοῦ ἄγραφου τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας γιά τόν ἱεροψάλτη

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἀναφερόμενος στόν τρόπο τῆς λα-τρείας πού γινόταν στήν Κόρινθο, καί τήν ἀταξία πού παρετηρεῖτο μεταξύ τῶν χαρισμάτων τῆς προφητείας

καί τῆς γλωσσολαλιᾶς καί καθορίζοντας μιά τάξη στό πῶς θά ἐκδηλωθοῦν τά χαρίσματα καταλήγει: «Πάντα εὐσχημόνως καί κατά τάξιν γινέσθω» (Α΄ Κορ. ιδ΄, 40).

Μέσα σέ αὐτήν τήν προοπτική κινεῖται καί ὅλη ἡ ἐκκλη-σιαστική μας παράδοση. Ὁ οε΄ (75ος) Κανόνας τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου λέγει: «Τούς ἐπί τῷ ψάλλειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παραγινομένους, βουλόμεθα μήτε βοαῖς ἀτάκτοις κεχρῆσθαι καί τήν φύσιν πρός κραυγήν ἐκβιάζεσθαι, μήτε τι ἐπιλέγειν τῶν μή τῇ ἐκκλησίᾳ ἁρμοδίων τε καί οἰκείων• ἀλλά μετά πολλῆς προσοχῆς καί κατανύξεως τάς ψαλμῳδίας προσάγειν τῷ τῶν κρυπτῶν ἐφόρῳ Θεῷ• εὐλαβεῖς γάρ ἔσεσθαι τούς υἱούς Ἰσραήλ τό ἱερόν ἐδίδαξε λόγιον». Ἡ μετάφραση ἔχει ὡς ἑξῆς: «Θέλουμε ὅσοι ἀσχολοῦνται μέ τήν ψαλμωδία στίς Ἐκκλησίες οὔτε νά χρησιμοποιοῦν ἄτακτες φωνές καί νά πιέζουν τόν ἑαυτό τους γιά νά βγάλουν δυνατή φωνή οὔτε νά λένε ἐπιπλέον κάτι ἀπό αὐτ΄α πού εἶναι ἄπρεπα καί ἀνάρμοστα στήν Ἐκκλησία, ἀλλά μέ μεγάλη προσοχή καί κατάνυξη νά ἀπευθύνουν τίς ψαλμωδίες στόν Θεό τόν ἐπόπτη τῶν κρυπτῶν• γιατί τό ἱερό ρητό δίδαξε νά εἶναι εὐσεβεῖς οἱ υἱοί τοῦ Ἰσραήλ».

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος λέγει: «Μετά προσηκούσης εὐλαβείας ἐνταῦθα (εἰς τόν Ναόν) παραγινόμεθα, ὅπως μή ἀντί ἁμαρτημάτων ἀφέσεως προσθήκην τούτων ποιησάμενοι οἴκαδε προσευξώμεθα...». Δηλαδή, «νά ἐρχόμαστε στόν Ναό μέ τήν ἁρμόζουσα εὐλάβεια, ὥστε νά μήν προσευχόμαστε ἐδῶ καί ἀντί τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτημάτων, προσθέσουμε ἁμαρτήματα».

Αὐτή ἡ ἐκκκλησιαστική παράδοση καί στό θέμα τῆς ψαλ-μωδίας δια-μορφώθηκε μέσα στήν πορεία τοῦ χρόνου καί καταρτίσθηκε ἕνα ἄγραφο τυπικό γιά τό πῶς νά ψάλλη ὁ ἱερο-ψάλτης καί πῶς νά στέκεται ἐπάνω στό ἱερό ἀναλόγιο.

Αὐτός ὁ δεκάλογος «τοῦ ἄγραφου τυπικοῦ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας» ἔχει καταγραφῆ ἀπό τόν Ἄρχοντα Πρωτοψάλτη Ἰωάννη Δαμαρλάκη, τό ἔτος 1993, καί θά τό παρουσιάσω στήν συνέχεια, γιατί αὐτό τό ἄγραφο τυπικό τό ἐξέφραζε στήν πράξη ὁ ἀείμνηστος Πρωτοψάλτης Σωτήρης Τάττης. Θά καταγράψω κάθε σημεῖο τοῦ δεκαλόγου καί θά τό προσαρμόζω στήν ζωή τοῦ Πρωτο-ψάλτου μας.

«1. Νά στέκεται κατά τήν ὥρα τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν σέ στάση ΗΓΕΜΟΝΙΚΩΣ ΤΑΠΕΙΝΗ χωρίς περιττές κινήσεις, μορ-φασμούς κλπ.»

Ὁ Σωτήρης στεκόταν πάνω τό Ἀναλόγιο ἡγεμονικῶς μέ ἕνα ταπεινό φρόνημα, παρέμενε ἀκίνητος, μεγαλοπρεπής, ἄρχοντας πραγματικός, δέν ἔκανε περίεργες κινήσεις, δέν ὁμιλοῦσε, δέν σχολίαζε καί ὅταν ἤθελε νά πῇ κάτι στούς συμψάλλοντας μέ αὐτόν, τούς τό ἔδειχνε μέ τόν δείκτη τοῦ χεριοῦ του. Τό στόμα

κατά τήν διάρκεια τῆς ἐκκλησιαστικῆς λατρείας προσφερόταν μόνο στό νά ψάλλη.

«2. Νά φορᾶ πάντοτε τό ἱερό ράσο καί νά προσπαθεῖ καί οἱ βοηθοί του νά εἶναι ρασοφορημένοι. Προσδίδει ἱεροπρέπεια»

Ὁ Σωτήρης στό ἀναλόγι ἦταν ἱεροπρεπής. Φοροῦσε τό ράσο του, ἡ μορφή τοῦ ἦταν ἐλκτική, τά πυκνά ἄσπρα μαλλιά του ἔδιναν μιά μεγαλοπρέπεια καί ἱεροπρέπεια. Γενικά, κατά τήν διάρ-κεια τῆς ἱερᾶς ἀκολουθίας ἄλλαζε ὄψη καί μορφή, δέν ἦταν ὁ συνηθισμένος γελαστός ἄνθρωπος, ἀλλά σύννους, προσεκτικός καί κατά κάποιον τρόπο ἔδειχνε ἠλλοιωμένος. Ἔψαλλε μέ ἰδιαίτερη προσοχή, ὅπως φαινόταν στά μάτια του καί τήν ὅλη ἔκφραση τοῦ προσώπου του.

«3. Νά ψάλλη πάντοτε ἀπό τά βιβλία τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς μας, σύμφωνα μέ τόν κανόνα τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου “ἀπό διφθέρας ψάλλειν”».

Ὁ Σωτήρης δέν αὐτοσχεδίαζε στό ψάλσιμο, δέν ἔψαλε μέ προχειρότητα. Ἀκόμη καί τό «Κύριε ἐλέησον» ἤ τά «παράσχου Κύριε» τά ἔψαλε ἀπό τά μουσικά βιβλία, δηλαδή, ἀπό «διφθέρας». Καίτοι μετά τήν μακροχρόνια πείρα θά μποροῦσε νά ψάλλη καί ἀπό στήθους, χωρίς μουσικά κείμενα, ἐν τούτοις δέν τό ἔπραττε, σεβό-ταν πάντοτε τό ἐκκλησίασμα. Σέ αὐτό τόν βοηθοῦσε καί τό ὅτι οἱ ἀκολουθίες μεταδίδονταν ἀπό τόν Κρατικό Ραδιοφωνικό Σταθμό καί δέν ἔπρεπε νά γίνονται λάθη.

«4. Νά ψάλλη πάντα τό ἴδιο εἴτε εἶναι μόνος του στήν Ἐκ-κλησία εἴτε ὑπάρχει πλῆρες Ἐκκλησίασμα γιατί σέ ὅλες τίς περιπτώσεις τόν πανταχοῦ παρόντα Θεό ὑμνεῖ»

Παρατηροῦσα ὅτι ὁ Σωτήρης ἔψαλε μέ τήν ἴδια προσοχή καί ἐπιμέλεια σέ ὅλες τίς ἱερές ἀκολουθίες. Ἔτυχε νά παρευρίσκομαι στούς Ἑσπερινούς τοῦ Σαββάτου ὅπου ἔψαλε μέ τήν ἴδια σοβαρότητα πού ἔψαλε τήν Κυριακή τό πρωί στήν θεία Λειτουργία. Θυμᾶμαι κάποια Παρασκευή τῆς Διακαινισίμου δέν πῆγα στόν Ἱερό Ναό τῆς Περι-βλέπτου, ὅπως τό ἔκανα κάθε χρόνο, κατά τήν συνήθεια τῶν Γιαννιωτῶν, καί ἐκκλησιάστηκα στόν Μητροπολιτικό Ναό. Τό ἐκκλησίασμα ἦταν λιγοστό. Ἐκεῖ ἀπήλαυσα τό «χερουβικό» τοῦ α΄ ἤχου τοῦ Πρίγγου, πού τό ἔψαλε μέ μυσταγωγικό τρόπο.

«5. Νά συνδυάζει τόν τρόπο τῆς ψαλμωδίας μέ τό νόημα τοῦ ὕμνου π.χ. ἀλλιῶς ἐκφράζεται ὁ διατονικός ἦχος τῆς Μεγάλης Πέμπτης καί ἀλλιῶς ὁ διατονικός ἦχος τοῦ Πάσχα. Πρέπει δηλαδή νά ψάλλη “χρωματισμένα καί ὄχι ἄσπρα”»

Ὁ Σωτήρης Τάττης, ὅπως προανέφερα ἔψελνε πάντοτε ἀπό τά ἔγκριτα μουσικά βιβλία καί ποτέ δέν αὐτοσχεδίαζε. Ὅμως, καί αὐτά τά χρωμάτιζε κατάληλα μέ τήν

δική του πνευματική κατάσταση, καί μέ τήν δική του μουσική παιδεία, τήν ὁποία εἶχε κληρονομήσει ἀπό τήν παράδοση πού εἶχε παραλάβει ἀπό τά μουσικά ἀκούσματα τῆς Ἠπείρου. Καί αὐτός ὁ χρωματισμός τῆς φωνῆς του ἦταν ἀνάλογος μέ τίς ἑορτές τῆς Ἐκκλησίας μας.

«6. Νά σέβεται τούς Λειτουργούς Ἱερεῖς καί τούς συναδέλφους καί νά συνεργάζεται ἁρμονικά μαζί τους»

Ὁ Σωτήρης σεβόταν καί τιμοῦσε τούς κατά καιρούς Μητρο-πολίτες τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς Μητροπόλεως, ἔδειχνε ποικιλοτρόπως τόν σεβασμό του σέ αὐτούς, ἀλλά τιμοῦσε καί τούς κατά καιρούς Ἐφημερίους τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ. Μιλοῦσε μέ γλυκύτητα καί σέ αὐτούς, ὅπως καί σέ ὅλους, καί τό κυριότερο σεβόταν τόν τρόπο τῆς διακονίας τους. Κυρίως αὐτός ὁ σεβασμός φαινόταν καί κατά τήν διάρκεια τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν.

Αὐτό σημαίνει ὅτι σεβόταν ἀπόλυτα τόν λειτουργικό χρόνο καί συγχρόνιζε τήν ψαλμωδία τοῦ «Χερουβικοῦ», ἀνάλογα μέ τίς κινήσεις τοῦ ἱερέως. Δέν ἄφηνε τόν Ἱερέα νά περιμένη στήν βορεινή πύλη τοῦ Ναοῦ μέ τό δισκοπότηρο καί ἐκεῖνος νά συνεχίζη τήν ἀργή ψαλμωδία τοῦ «Χερουβικοῦ» ὕμνου, χάριν τηρήσεως τοῦ μαθήματος. Ἤξερε ὅτι ὁ βασικός πρω-τα-γωνιστής στήν λατρεία εἶναι ὁ Λειτουργός καί ὄχι ὁ ἱεροψάλτης, αὐτός ἦταν διάκονος στούς Ἀρχιερεῖς καί Ἱερεῖς πού λειτουρ-γοῦσαν, γι’ αὐτό συντόμευσε τήν ψαλμωδία.

«7. Ἀπό τήν στιγμή πού περιβάλλεται τό ἱερό ράσο καί ἀρχίζει νά ἐκτελεῖ τά ἱερά του καθήκοντα πρέπει “πᾶσαν τήν βιωτικήν μέριμναν” νά ἀποχωρίζεται»

Ὁ νοῦς τοῦ Σωτήρη κατά τήν ἱερά λατρεία ἦταν προση-λωμένος στά καθήκοντά του. Ποτέ δέν τόν ἄκουσα νά συζητᾶ κατά τά διαλείμματα τῆς μουσικῆς του ψαλμωδίας, στό Κοινωνικό ἤ ὅταν ἔψαλλε ὁ ἀριστερός Ψάλτης. Σιωποῦσε καί ἔψαλλε.

Ἦταν ἐκκλησιαστικός ἀνήρ, καί γνώριζε τήν μεγάλη ἀποστολή πού τοῦ εἶχε ἀναθέσει ἡ Ἐκκλησία. Αἰσθανόταν τήν ψαλτική ὄχι μόνον ὡς τέχνη, ἀλλά καί ὡς ἱερά ἀποστολή, ὡς ἱερά ὑμνωδία, αἰσθανόταν τόν ἑαυτό του ὡς ἐκπρόσωπο τοῦ λαοῦ πού συμμετεῖχε στήν λατρεία καί διακονοῦσε τόν Λειτουργό.

«8. Νά ἀπαγγέλλει τά ἀναγνώσματα καί νά ψάλλη τά μέλη εὐάρθρως καί ἐννοιολογικά ὥστε οἱ πιστοί νά κατανοοῦν καί νά συμμετέχουν»

Ἡ ἄρθρωση τοῦ Σωτήρη ἦταν ὁλοκληρωμένη, ἀπέδιδε τά νοήματα τῶν τροπαρίων καί τῶν ἀναγνωσμάτων καί τά χρωμάτιζε κατάλληλα γιά νά γίνουν κατανοητά ἀπό τούς ἐκκλησιαζομένους. Τό σημαντικό δέ εἶναι ὅτι δέν διάβαζε τά ἀναγνώσματα

ἐπιδεκτικά ἤ κοσμικά, ὅπως θά τό ἔκανε ἕνας ἠθοποιός, ὡσάν νά εἶναι μιά κοσμική ἐκδήλωση, ἀλλά τό ἔκανε ἐκκλησιαστικά.

Ἡ ἐκκλη-σιαστική παράδοση προβλέπει ὅτι καί ἡ ἀνάγνωση νά εἶναι ἐμμελής χωρίς νά εἶναι ψαλμωδία, οὔτε ἀνάγνωση, ἀλλά κάτι τό ἐνδιάμεσον, ἤτοι τό λεγόμενο λογαοιδικό ὕφος. Θυμᾶμαι ἐνδεικτικά τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο διάβαζε τό κοντάκιο καί τόν οἶκο τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, ἀλλά καί τό Ἀποστολικό ἀνάγνωσμα. Μέσα ἀπό τήν ἀνάγνωση ἔβγαινε μιά ὁλόκληρη παράδοση, μέ σωστή ἄρθρωση καί ἐμμελῆ ἀνάγνωση, χωρίς, ὅμως, ὑπερβολές.

«9. Νά γνωρίζη ὅτι κάθε ὑπερβολή κατά τήν ὥρα τοῦ ψάλλειν βλάπτει ἀνεπανόρθωτα».

Ὁ Σωτήρης ὡς Πρωτοψάλτης ἦταν ἄνθρωπος τοῦ ἀριστο-τελικοῦ μέτρου ἀποφεύγοντας καί τήν ὑπερβολή καί τήν ἔλλειψη, ἦταν ἰσορροπημένος ὡς ἱεροψάλτης καί ὡς ἄνθρωπος.

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι τηροῦσε ἀπαρέγκλιτα τό ὡράριο τῆς ἀκολουθίας. Ὅταν ἀνέβαινε στό Ψαλτήρι ἀμέσως ἔβαζε στό ἀναλόγιο, δίπλα στά μουσικά βιβλία, τό ρολόϊ τῆς τσέπης, γιά νά ἐλέγχη τήν ὥρα καί νά προσαρμόζη ἀνάλογα τήν ψαλμωδία.

«10. Νά συμμετέχει στά διαδραμματιζόμενα τῶν Ἱερῶν Ἀκο-λουθιῶν ἵνα μή ἐπαληθεύεται τό τροπάριον “πολλάκις τήν ὑμνωδίαν ἐκτελῶν εὑρέθην τήν ἁμαρτίαν ἐκπληρῶν”»

Ἡ παρουσία τοῦ Σωτήρη στό ἀναλόγι τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ ἦταν μεγαλοπρεπής καί προσεκτική. Ἔδειχνε ἕναν ἄνθρωπο ὁ ὁποῖος κάνει τό ἔργο αὐτό μέ σοβαρότητα καί εὐπρέπεια. Ἦταν συγκεντρωμένος καί σύννους κατά τήν διάρκεια τῆς ψαλμωδίας.

Κάποτε μου εἶπε ὅτι τό Σάββατο βράδυ ἀποσυρόταν ἐνωρίς στό δωμάτιό του, δέν συζητοῦσε μέ ἄλλους, γιατί ἑτοιμαζόταν προσε-κτικά γιά τό τί θά ψάλη τήν ἄλλη ἡμέρα καί κυρίως ξεκουραζόταν ὥστε νά σηκωθῆ τό πρωί ξεκούραστος καί νά ψάλλη ὅπως ἄρμοζε στήν Ἐκκλησία.

Στό τέλος τοῦ «δεκαλόγου τοῦ ἄγραφου τυπικοῦ τῆς Ὀρθο-δόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας» γράφεται ὡς γενικό συμπέ-ρασμα:

«Τέλος ὁ Ἱεροψάλτης ὡς κατώτερος κληρικός πρέπει νά συμπεριφέρεται ἀνάλογα. Ἡ μορφή του γενικά (ἐνδυμασία, κώμη κ.ἄ.) πρέπει νά “δείχνουν” πάντα τό ὑπούργημά του. Εἶναι κατ’ ἐξοχήν καί καθ’ ὑπεροχήν “Ἀνήρ Ἐκκλησιαστικός”. Καί

γιά νά ἐπιτύχη στό ἔργο του πρέπει νά διάγη βίο ἐνάρετο, “ἐν μελέτῃ, ἐν ἀκοῇ, ἐν πίστει, ἐν νηστείᾳ, ἐν ὑπομονῇ καί ὑπακοῇ”».

Ὁ Σωτήρης Τάττης ἦταν ἕνας εὐσεβής Χριστιανός, ἕνας ἐκκλησιαστικός ἄνθρωπος, πού ζοῦσε τήν λατρεία τῆς Ἐκκλησίας, τήν εἶχε χωνέψει ἐσωτερικά καί τήν ἐξέφραζε μέ ἕναν ἐκπληκτικό τρόπο. Ἦταν ὡς ἄνθρωπος γλυκύς καί καλωσυνάτος, ἀλλά καί ὡς Χριστιανός εὐσεβής.

Τελικά, ὁ Σωτήρης Τάττης ἦταν ἕνας ζωντανός φορεύς καί μεταφορεύς αὐτοῦ τοῦ δεκαλόγου τοῦ ἄγραφου τυπικοῦ τοῦ ἱεροψάλτου τῆς ὀρθο-δόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

3. Ἡ ἐκκλησιαστική ψαλτική, κατά τόν ἅγιο Παΐσιο

Ἡ ψαλμωδία εἶναι ἕνα ἱερό ἔργο, εἶναι μετοχή στό ἔργο τῶν ἀγγέλων, εἶναι μιά ἐκκλησιαστική διακονία πού φανερώνει ὅλη τήν πνευματική ζωή τοῦ ἱεροψάλτου. Μέσα ἀπό τήν ἱερά ψαλμωδία μετάφερεται ἡ κατάσταση τῶν ἐκκλησιαζομένων, ἀλλά κυρίως ἡ πνευματική κατάσταση τῶν ἴδιων τῶν ἱεροψαλτῶν.

Ὁ ἅγιος Παΐσιος παρουσιάζει μέ ἐκπληκτικό τρόπο τήν συσχέτιση μεταξύ τῆς ἱερᾶς ψαλμωδίας καί τῆς πνευματικῆς κατά-στασης αὐτοῦ πού ψάλλει. Θά παραθέσω μερικές φράσεις του πού δείχνουν τό βαθύ περιεχόμενο αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ ἔργου.

«Ἡ ψαλτική εἶναι μιά διακονία, γι’ αὐτό ὁ Ἱερέας εὔχεται καί «ὑπέρ τῶν ψαλλόντων». Ὁ ψάλτης ἀντιπροσωπεύει ὅλον τόν λαό πού ἐκκλησιάζεται». Ὁ τρόπος πού ψάλλει ἐξαρτᾶται ἀπό τήν πνευματική του κατάσταση. Λέγει ὁ ἅγιος: «Ὅταν εἶσαι βαρειά, τότε ψέλνεις καί βαρειά. Ἀπό τήν ἐσωτερική σου κατάσταση ξεκινάει αὐτό· αὐτήν νά ἐλέγχης. Ἕνας πού ἔχει λεπτή φωνή, ἄν εἶναι σέ καλή πνευματική κατάσταση, ἀκούγεται σάν ἀηδονάκι· ἀλλιῶς, εἶναι σάν νά τσιρίζη. Ἕνας πού ἔχει χονδρή φωνή, ἄν δέν εἶναι σέ καλή κατάσταση, ἀκούγεται σάν γέρος πού μαλώνει». «Ὅταν κανείς ψάλλη χωρίς νά ἔχη καλή πνευματική κατάσταση, αὐτό εἶναι χειρότερο ἀπό μιά μουσική παραφωνία».

Γιά νά ψάλη κανείς καί νά ἀποδώση τά τροπάρια πρέπει νά ἔχει εὐλάβεια. Ἤδη τά τροπάρια εἶναι γραμμένα μέ εὐλάβεια, ὁπότε καί ἡ μουσική ἐπένδυση πρέπει νά ἔχει τό ἴδιο πνευματικό χρῶμα. Λέγει ὁ ἅγιος: «Τό πᾶν εἶναι ἡ εὐλάβεια. Χωρίς εὐλάβεια ἡ ψαλτική εἶναι ξεθυμασμένη· μοιάζει μέ ὄργανο ξεκουρτισμένο, πού κάνει γκλίν-γκλίν». «Ἡ τέχνη χωρίς εὐλάβεια, εἶναι... μπογιές· εἶναι κάτι τό ἐξωτερικό, τό ψεύτικο, δέν ἔχει φυσικότητα. Μερικοί ψάλτες στόν κόσμο βάζουν “μπογιές” στήν φωνή τους ἀπό ἀνάγκη, γιά νά πᾶνε σέ μεγαλύτερο ναό καί νά αὐξηθῆ ὁ μισθός τους..... Νά προσέχετε, ἡ ψαλτική σας νά εἶναι φυσική,

κατανυκτική, νά ψάλλετε γιά τόν Θεό καί ὄχι γιά τήν τέχνη τῆς ψαλτικῆς».

Ἡ ὅλη παρουσία τοῦ Ἱερέως, τοῦ ψάλτου, τοῦ Χριστιανοῦ στόν Ἱερό Ναό, κατά τήν τέλεση τῆς λατρείας, ἰδίως κατά τήν θεία Λειτουργία πρέπει νά εἶναι καρδιακή, δηλαδή νά λειτουργῆ ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν κάνουμε λόγο γιά καρδιά δέν τό ἐννοοῦμε συναισθηματικά, ἀλλά ἡσυχαστικά, ἀφοῦ ἡ καρδιά εἶναι ὁ ἐσωτερικός ἐκεῖνος κόσμος πού αἰσθάνεται τήν Χάρη τοῦ Θεοῦ καί προσεύχεται μέ καθαρό νοῦ. Λέγει ὁ ἅγιος Παΐσιος:

«Ἡ ψαλμωδία δέν εἶναι μόνο προσευχή, εἶναι καί μιά "παλαβωμάρα"· εἶναι -πῶς νά τό πῶ;- ἕνα ξέσπασμα τῆς καρδιᾶς, τό ξεχείλισμα τῆς πνευματικῆς καταστάσεως. Ἡ καρδιά πάλλεται, ὅπως πάλλεται ἡ καρδιά τοῦ ἀηδονιοῦ. Τό ἀηδόνι, ὅταν κελαηδάη ἐπάνω στό δένδρο, σείεται ὁλόκληρο καί αὐτό καί τό κλαδί πού τό κρατάει. "Ἀφῆστε με, λέει, δέν θελω τίποτε· παλάβωσα! ....Ὅταν δουλεύη ἡ καρδιά, ξεφεύγει ἀπό τό περιορισμένο καί πάει στό ἀπεριόριστο, καί τότε γλυκαίνει ἡ ψαλμωδία! Τότε, ἀκόμη καί παραφωνία νά κάνης, καί αὐτή γλυκαίνει, γιατί τήν γλυκαίνει ἡ καρδιά».

Συνεχίζοντας αὐτήν τήν σκέψη του ὁ ἅγιος Παΐσιος λέγει ὅτι ἡ καρδιά εἶναι στήν πραγματικότητα ὁ μουσικοσυνθέτης. Λέγει: «Ὁ τόνος στήν ψαλτική βγαίνει ἀπό μέσα, ἀπό τήν καρδιά. Ὅταν ὁ νοῦς εἶναι στά θεῖα νοήματα, αὐτό εἶναι πού θά δώση τόν τόνο τόν καρδιακό· ἡ καρδιά θά σπαράξη! Ἡ καρδιά εἶναι μουσικοσυν-θέτης». Τότε ὁ ψάλτης ἐπηρεάζει καί ὅλον τόν ἐκκλησιαστικό του χορό. Λέγει ὁ ἅγιος: «Ἄν ὁ πρωτοψάλτης ψάλλη μέ τήν καρδιά του, οἱ ἄλλοι πού τόν ἀκολουθοῦν, ἐπηρεάζονται, ἀναστατώνονται μέ τήν καλή ἔννοια».

Γενικά, ὁ ἅγιος Παΐσιος πού εἶχε πνευματικές ἐμπειρίες καί αὐτό ἔβγαινε καί στόν τρόπο πού ἔψελνε, ἔδινε σημασία στήν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μέσα στήν καρδιά τοῦ ψάλτου. Καί ἔκανε ἕνα συσχετισμό μέ τούς τραγουδιστές πού τραγουδοῦν μέ μεράκι, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξύ πίνουν καί κρασί. Ἔλεγε: «Οἰνόπνευμα, οἰνόπνευμα! Βλέπεις, μερικοί πού παίζουν ὄργανα, πίνουν καί λίγο, καί τραγουδοῦν μέ μεράκι· ἔχουν δηλαδή κινητήριο δύναμη τό οἰνόπνευμα. Ἐσεῖς μέ τό πνεῦμα νά κινῆσθε. Μέ τό θεῖο Πῦρ καί τό Ἅγιον Πνεῦμα».

Ὁ Σωτήρης Τάττης ἔψαλε μέσα σέ αὐτήν τήν προοπτική πού διδάσκει ὁ ἅγιος Παΐσιος, ἔψαλλε κατανυκτικά, προσεκτικά, προ-σευ-χη-τικά, ἐκκλησια-στικά. Ἔτσι, ἡ φωνή του πού ἦταν ἀπό τήν φύση της γλυκειά, γλυκαινόταν περισσότερο καί ἔβγαινε ἀπό τό στόμα του καί τήν καρδιά του μιά παναρμόνια μουσική, ἔψελνε σάν ἕνα ἀηδόνι.

Στο βίντεο υπάρχουν ζωντανές ηχογραφήσεις από τον Μητροπολιτικό Ναό

Ιωαννίνων στις οποίες ψάλλει ο Πρωτοψάλτης Σωτήρης Τάττης και ο λαμπαδάριος Αθανάσιος Κόντος.

Η μνήμη τους να είναι αιωνία.